

Микола Михайлуца,

*доктор історичних наук, завідувач кафедри українознавства
Одеського національного морського університету*

ХРИСТИЯНСЬКА ДОБРОЧИННІСТЬ КЛІРУ І МИРЯН В ПЕРІОД ОКУПАЦІЇ ПІВДНЯ УКРАЇНИ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

На невідомому донедавна джерельному матеріалі з архівосховищ України описано про різноманітні форми християнської доброчинності, які були поширені у підрумунській зоні окупації Півдня України в роки Другої світової війни.

Ключові слова: Друга світова війна, Південь України, окупація, християни, доброчинність, пожертвування.

Упродовж тисячолітньої історії благодійність була однією з наріжних основ утвердження віри Христової. Сьогодні, в незалежній Україні вивчення досвіду доброчинності духовенства і православних мирян, спрямованої на допомогу ближньому, є не тільки науково актуальним, а й конче необхідним прагматичним чинником, який покликаний роздержавити соціум, сприяти становленню громадянського суспільства. «Церква, – як зауважував єпископ Євстратій (Зоря), – має дати суспільству більше ніж проповідь»¹.

У сучасній історіографії різноманітні прояви доброчинності в роки Другої світової війни досліджували українські² та російські³ історики, а також представники конфесій⁴. Проте прискіпливий аналіз літератури свідчить про актуалізацію проблематики щодо патріотичної діяльності РПЦ і, навпаки, відсутність праць, присвячених благодійним вчинкам християн Півдня України, які перебували у підрумунській зоні окупації. Власне ця тема привернула нашу увагу й окреслила дослідницькі завдання запропонованої статті.

У результаті заходів уряду СРСР, республіканських і обласних державних та партійних органів упродовж літа-осені 1941 р. з Півдня України в радянський тил були поспіхом евакуйовані основні промислові й оборонні об'єкти, обладнання заводів і фабрик, транспорт, сільськогосподарська техніка й реманент, велика рогата худоба, хліб, продукти харчування та ін.⁵ Цивільне населення (близько 2 млн. 250 тис. осіб⁶), яке лишилося на окупованій ворогом території, по суті, було кинуте напризволяще.

Зі встановленням румунської адміністрації в «Трансністрії» і початком економічної експлуатації виробничого та людського потенціалу краю становище населення значно погіршилося. З територій між Південним Бугом і Дністром «викачували» матеріальні цінності й продовольство, обсяг яких були вражаючими: до липня 1942 р. з Одеси до Румунії було відправлено близько 4 тис. вагонів з «трофейним» майном. Накази і постанови адміністрації губернаторства⁷ стосовно трудової повинності, обкладання селян різними податками, поставками продуктів харчування та речей для румунської армії призводили до «неспроможності населення забезпечити себе харчуванням» й існування

здебільшого «за рахунок продажу особистих речей»⁶ (рос.). Від цього істотно відрізнялося життя румунських чиновників, місцевої інтелігенції, професури, комерсантів, торговців, працівників порту, декількох ремонтних заводів та дрібних підприємств (головним чином харчової промисловості), яких тільки в Одесі було відкрито близько 4,5 тис.⁷

На фоні тогочасних соціальних реалій рельєфно вимальовуються християнські риси добродійництва православних священиків, побожних благодійників та установ у повітах «Трансністрії», котрі поклали на себе функції влади і постали в ролі рятівників десятків тисяч людей, переважно похилого віку й дітей. Не залишалася осторонь від цієї справи й Румунська православна місія (далі – РПМ, Місія), яка, в рамках реалізації плану відродження християнської віри й відновлення церковного життя, розгорнула благодійні акції серед населення. Особливо наголошувалося на організації допомоги місцевим парафіям, православному кліру та сім'ям священнослужителів, які постраждали від більшовицького безбожництва 1920-х р. і сталінських репресій, а також простим вірянам, котрі потребували соціальної підтримки. Натомість бажання колишніх церковнослужителів повернутися до своїх парафій часто ігнорувалося Місією. Так, у березні 1942 р., серед 150 колишніх священиків та канторів право на духовну діяльність отримали тільки 30⁸. Більшості ж претендентів на поновлення в сані Місія відмовила. Відтак багато священиків і членів їхніх родин, натерпівшись за радянської влади, продовжували переживати соціальні та побутові труднощі.

Організуючи церковне життя, РПМ застосовувала дієві методи задля морального впливу на місцеве населення, особливо на побожну його частину, та вкорінення свого авторитету. Із прибуттям до «Трансністрії» митрополита Віссаріона (Пуя) у грудні 1942 р. розпочинаються широкі благодійні акції серед православного населення Одеси й інших провінційних міст губернаторства. Одна з окупаційних газет «Молва» в той час писала: «Сильна духовна особистість митрополита Віссаріона є гарантом того, що християнське життя в “Трансністрії” отримає нове спрямування в дусі істинного православного благочестя»⁹. Центром благодійних акцій став Одеський кафедральний собор Св. Іллі. У його стінах наприкінці 1942 р. було утворено комітет, очолюваний настоятелем храму о. Іринеем. Упродовж листопада-грудня того ж року до комітету надійшло багато грошових та продуктивних пожертв, переважно від міських підприємств та установ: від трамвайної дирекції — 603 марки, від тютюнової фабрики — 168 марок, канатного заводу — 42 марки, маслозаводу № 1 — 105 марок і т. д.. Разом понад 1200 марок (RKKS)¹⁰.

Попри складну соціально-економічну ситуацію, в Одесі відкривалися осередки християнського милосердя, соціальні будинки, які не залишалися поза увагою Православної церкви. Так, при храмі Св. Георгія діяли безкоштовна амбулаторія й аптека, в інших 12 церквах функціонували кухні для бідних¹¹. Населення офірувало для організованих при храмах їдалень розмаїті продукти, у т. ч. овочі, м'ясні та ковбасні вироби. Щодня їдальня Свято-Іллінського кафедрального собору роздавала нужденним до 300 обідів. Такі акції, хоч і не

були масовими, проте допомагали багатьом вижити у важкі часи. Воєнне лихоліття поставило різні категорії населення на межу життя і смерті. Навіть румунськопіддана преса неодноразово визнавала це, посилаючись на донесення з провінцій губернаторства. Так, «Молва» 1 грудня 1942 р. писала про складні умови життя в «Трансністрії», про те, що траплялися випадки голодної смерті.

Окрім богослужінь, у дні Різдва Христового за участі місцевого духовенства організовувалися культурні та благодійні програми — святкові релігійні збори, духовні концерти та Різдвяні ялинки, обіди для бідних, хворих та безпритульних тощо. За нашими підрахунками, в перший день Різдва Христового в 10 православних храмах Одеси передбачалося запропонувати для бідних людей 835 обідів¹².

Румунська окупаційна адміністрація, за моральної підтримки вищої ієрархії Церкви, вбиваючи тисячі євреїв і грабуючи завойовані землі, водночас намагалася створити видимість християнської турботи про населення, підкреслити свою гуманістичну діяльність. Задля цього, у благодійних акціях часто брали участь представники окупаційної влади, військові румунської армії та духовенство – місіонери й місцевий клір. 25 грудня 1942 р. на стадіоні в Олександрівському парку кілька тисяч дітей Одеси отримали подарунки від губернатора «Трансністрії» Г. Алексяну. Присутнім на цій акції був і митрополит Віссаріон. Після урочистого молебню близько тисячі дітей та їхніх батьків були запрошені на святковий обід, який складався з трьох страв¹³.

Хоч і в менших масштабах, приклади християнської доброчинності ставали дедалі поширенішими і в глибинці губернаторства «Трансністрія». Відвідавши великі села Тульчинського повіту, протоієрей Кукульський (місіонер з Хотинської єпархії) дійшов висновку, що частина населення, особливо сім'ї тих, хто був засланий до Сибіру, живуть дуже бідно. Тому, з його ініціативи, було засновано Комітет допомоги бідним, який зібрав 1300 RKKK (78 тис. лей), організував святковий концерт, присвячений Дню 8 березня, під час якого виступив міський хор. Після урочистостей було зібрано ще 850 RKKK, які передбачалося наприкінці Пасхальних свят разом із іншими пожертвами передати бідним, а також тим, хто потребував негайної соціальної допомоги¹⁴. В Ямпільському повіті благодійними акціями опікувалися священик Георгій Левицький та його дружина Олександра. З власної ініціативи, на Різдвяні свята О.Левицька збрала майже 240 тис. лей, які й були спрямовані на матеріальну підтримку 1 тис. сімей¹⁵.

Щоб надати нового поштовху церковному життю, на теренах Березівського повіту організовувалися єпархіальні консилиуми (ради), а для допомоги нужденним — благодійні комітети¹⁶. Майже в усіх селах Кривоозерського округу Голтського повіту в лютому 1943 р. Місія створила кухні та комітети допомоги убогим вдовам священиків¹⁷.

Благодійні акції Місія проводила також і для представників кліру, членів їхніх сімей, котрі постраждали від сталінського терору в 20-30-ті роки. Так, на Новорічні та Різдвяні свята 1943 р. митрополія в Одесі надала матеріальну і грошову допомогу 51 родині (108 осіб), члени яких були репресовані

більшовиками¹⁸. Тоді ж у Трушевському провулку було відкрито притулок для літніх священнослужителів та матінок, дружин репресованих отців.

Оскільки румунська влада нехтувала питаннями цілеспрямованого соціального забезпечення, то патрунування збіднілих категорій населення брали на себе громадські організації та повітові благочинія. На адресу цих церковних інституцій надходив потік клопотань і заяв від членів родин колишніх церковнослужителів, які стали жертвами сталінського терору, про призначення пенсій, видачу продуктивних пайків тощо. Повітові церковні ради, розглянувши заяви, переважно приймали рішення на користь прохачів. Таким чином отримала пенсію дружина священника Ново-Олексіївської церкви о. Федора, замученого у Врадівській тюрмі 1933 р.¹⁹, призначено постійні продуктивні пайки церковним активістам похилого віку (членам хору) в Голтському повіті²⁰ та ін.

Чільник Місії митрополит Віссаріон наприкінці січня 1943 р. надіслав до підвідомчих протоіерейств листа, в якому, між іншим, звертав увагу священників на необхідність «пробудження в пастви добрих християнських бажань прийти на допомогу хворим, бідним, літнім, сиротам, підтримувати одне одного всіма силами, а також провести підготовчу роботу в парафіях, спрямовану на збирання коштів для ремонту старих та зруйнованих церков, щоб роботи розпочати з настанням літа»²¹ (рум.).

Для контролю за фінансами, які надходили до бухгалтерії Місії, митрополит спеціально розпорядженням від 23 березня того ж року вимагає терміново надіслати всі інкасовані суми, передбачені для Червоного Хреста і Ради опіки. Починаючи з 1 квітня 1943 р., кожна сума, що передавалася з повітів до Місії, мала супроводжуватися листом, в якому чітко зазначалася б така інформація: назва парафії, сума та частка відрахування: для місії, 10 % для парафіяльних потреб, Червоного Хреста, Ради опіки тощо²².

Очевидна бідність населення в умовах війни не сприяла реалізації планів духовного керівництва Місії. За висловом священника Козловського із с. Бикове Голтського повіту, «народ з великим сумлінням жертвує невеличку лепту на церковні потреби». Для порівняльної ілюстрації наведемо приклад так званого «тарілочного збору» на користь православної Місії серед парафіян церкви Іоана Богослова с. Акмечетка того ж повіту. За вісім місяців, з серпня 1942 р. до березня 1943 р. включно, православною громадою села було зібрано лише 88 марок²³. Улітку пожертви становили 3,5 марки, а в місяці, на які припадали Різдвяні свята й Великдень, — по 1216 марок. І це на 1800 жителів! З іншого боку, знаючи, що ця парафія у документах Доманівської претури проходила як «неблагонадійна» («сильно налаштована у демократичному дусі, де звикли командувати і вимагати собі покірливості навіть від свого пастиря»²⁴ (рум.), можемо припустити, що люди певною мірою ще й саботували заходи румунських церковних чиновників та ігнорували самого священника. Не даремно саме з цієї парафії часто звільнялися парохі.

Поряд з тим у документах фондів румунських органів влади — префектур і претур, знаходимо факти про те, що місцева окупаційна влада часом здійснювала тиск на парафіян, змушуючи їх сплачувати гроші на побудову чи

ремонт церков, можливо, й на благодійні заходи. Так, у рапорті старости с. Журавка Очаківського повіту на ім'я претора йдеться про те, що начальник Дмитрівського жандармського поста скликав населення сіл Журавка, Марківка та Дмитрівка на збори і зобов'язав кожного господаря здати до 1 березня 1943 р. не менше 50 марок на побудову нової церкви²⁵. Таким адміністративно-силовим способом навесні на будівництво зазначеного храму було зібрано 7530 марок²⁶.

Православна місія опікувалася також дитячими притулками, організованими на кошти християн Західної України. При храмах створювалися благодійні фонди, наглядові та опікунські ради, котрі надавали різноманітну допомогу знедоленим війною дітям. На території церковної садиби храму Всіх Святих в Одесі було засновано сирітський дитячий притулок, який з'явився завдяки ініціативі о. Григорія (Гдешинського), відомого серед віруючих та інтелігенції міста як великий священик-благодійник. Очолований ним притулок проіснував до осені 1944 р., аж поки Г. Гдешинський не був заарештований за ст. 54-10 ч. 2 КК УРСР і засуджений до 10 років ВТТ за те, що як священик «в період окупації Одеси проводив пораженьську антирадянську агітацію в церкві»²⁷ (рос.).

Улітку 1943 р. директор театру Російської драми і комедії Вронський пожертвував 300 марок для дітей-сиріт згаданого притулку, за що адміністрація і сам настоятель храму о. Григорій висловили йому вдячність²⁸.

Більше року існував дитячий притулок при Стурдзівській громаді. Під заступництвом Православної церкви 30 діточок перебували у будинку для сиріт на добровільні пожертви комерсантів. Згодом цей притулок був під патронатом дружини генерального примара Одеського муніципалітету Люції Пинті. За її розпорядженням, дитячий будинок отримував щорічно по 500 марок.

Заходи, спрямовані на покращення тяжкого становища найменш захищених соціальних верств, проводилися частіше у містах губернаторства, ніж у його глибинці. Саме у містах, де розвивалася торгівля, кустарне, дрібне та промислове виробництво, церкві легше було отримати допомогу у вигляді коштів та продуктів харчування від громадських організацій та інших фінансових джерел. Натомість у провінції «Трансністрії», у віддалених парафіях, через економічну експлуатацію та «викачування» сировини і продуктів харчування для румунської армії, ситуація загалом відрізнялась своєю критичністю, тому допомоги (тим, хто потребував її) від влади чи від церковних адміністрацій не здійснювалося. Виняток становили прості парафіяльні священики, котрі самі ледве зводили кінці з кінцями, самотужки рятували християнські душі.

У звіті про діяльність Румунської православної місії в «Трансністрії» (за період з грудня 1942 р. по грудень 1943 р.) митрополит Віссаріон висловлював жаль з приводу того, що Місія, перебуваючи сама у бідності й злиденності, змушена, через нестачу матеріальних засобів та коштів, підтримувати лише переважно населення Одеси. Тільки завдячуючи різноманітним благодійним інститутам міста, Місія змогла надати допомогу дитячим притулкам, літнім людям, незрячим, бідним тощо²⁹.

Окремим епізодом християнської доброчинності місцевого духовенства «Трансністрії» став порятунок представників єврейської спільноти від неминучої

смерті. Політика окупаційної влади стосовно місцевих і депортованих євреїв перебувала під явним впливом нацистської ідеології. Десятки тисяч євреїв «Трансністрії» жили в нелюдських умовах. Парафіяльні священники, як послідовники Ісуса Христа, свою місіонерську роль вбачали у намаганні всілякими способами полегшити багатостраждальну долю нації, «призначеної окупантами на знищення»³⁰. І православне духовенство, ризикуючи власним життям заради порятунку душ інших, вдавалося до праведних вчинків. Поширеними були випадки хрещення у православ'я єврейських сімей, поодиноким людям і малеьких дітей. Священик Іван Волошук з Ямпільського повіту переховував у себе вдома і намагався легалізувати єврейських жінок, які перебравалися з Вінниці, з німецької зони окупації, — Р. Шапіро і Т. Яблоновську³¹. Взірцем сміливості та високого пастирського служіння є вчинок протоієрея Ісидора Мельниченка із с. Мала Тернівка, котрий, надіславши листа до префектури, клопотав про порятунок єврейської родини Берковичів. У своєму листі він розповідав про те, як за радянської влади у 1940 р. таємно охрестив обрядом православної християнської Церкви родину Рувима Берковича (дружину і трьох дітей). Опікуючись долею цих людей, священик звертався до румунської влади з такими словами: «...Берковичі могли б користуватися правами крижопільських християн, однак місцева влада не погоджується їх прописати і вважає (родину Берковичів. — М.М.) на рівні з євреями. Прохання моє про це до претора м. Крижополя не задоволене. Отже, я, як отець своїм духовним чадам, не бажаючі, щоби Берковичі залишили християнство і не потоптали ногами хрестики, які я поклав на їхні шії, щиро прошу префектуру дати своє розпорядження стосовно прописки Берковичів до християнської громади м. Крижополя й не піддавати їх депортації, якщо вона буде»³² (укр.).

Сотні прикладів такого чесного служіння Богові та християнам у «Трансністрії» залишилися невідомими, через утаємничення цих фактів від людського загалу та побоювання зазнати репресій з боку румунських каральних органів.

Як бачимо, Румунська православна церква, виконуючи ідеологічне замовлення режиму Антонеску, все ж інколи згадувала про одну із заповідей Христа — допомагати ближньому – і займалася доброчинністю. Залучаючи до цієї справи парафіяльних священників і милосердних мирян, Місія організовувала і здійснювала для місцевого православного населення такі необхідні доброчинні та благодійні акції. Особливого поширення вони набули за митрополита Віссаріона, який уважав, що «завоювання народу починається зі зброї, продовжується поставленою адміністрацією, однак не може бути достатнім і остаточним без завоювання душ»³³.

Сьогодні наші співвітчизники, які пережили підкупаційні часи, згадуючи жахливе воєнне дитинство та юність, часто виділяють у своїй пам'яті світлі фрагменти Різдвяних свят і теплих Пасхалій, які чи не вперше у своєму житті вони відчували за румунської окупації. У споминах 89-річної дружини священика Юлії Яківни Рейзмер, зокрема, читаємо: «У 1941 р. в Ямполі румуни відновили роботу Миколаївської церкви. Тут почали правити батюшки Георгій і Борис [...]». Пригадую, як у переповненій церкві молоддю і престарілими людьми слухали

піснеспіви усю пасхальну ніч до ранку. Вперше у житті я перебувала у такому святковому настрої і вбранні, серед радісних і веселих облич моїх подруг, з якими пішла до храму. Старі люди плакали і дякували Богові за те, що подарував наприкінці життя їм таку Великодню радість. Батюшка, охрестивши нас водою, дав нам маленькі пасочки, такі гарні й духмяні, що навіть жаль було їх їсти».

З огляду на те, як «завойовувала душі» радянська влада у передвоєнні роки, румунське місіонерство таки було людянішим і милосерднішим, хоч і характеризувалось явно вираженим антиукраїнським забарвленням.

- 1 Дзеркало тижня. — 2001. — 28 квіт. — 4 трав. — № 17 (341).
- 2 Лисенко О.Є. Діяльність духовенства та релігійних громад України по зміцненню обороноздатності СРСР у роки Великої Вітчизняної війни / О. Є. Лисенко // Сторінки воєнної історії України: зб. наук. праць / [відп. ред. В.А.Смолій] — К., 1998. — Вип. 2. — С. 120—148; Його ж. Церковне життя в Україні. 1943—1946 рр. / О.Є.Лисенко. — К.: НАН України, Ін-т історії, 1998; Поїздник І.І. Місіонерська праця греко-католицького та римо-католицького духовенства на Півдні України в 40-х рр. XX ст. / І.І.Поїздник // Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри: зб. наук. праць II Міжнар. наук.-практ. конф., 10—11 квіт. 2009 р., м. Одеса / відп. ред. М.І.Михайлуца. — Одеса: ВМВ, 2009. — С. 260—265.
- 3 Новиков А. А. Патриотизм Русской православной церкви в годы Великой Отечественной войны / А.А.Новиков, Н.И.Зубков // Россия в Великой Отечественной войне 1941—1945 гг.: междунар. науч.-практ. конф., 6 апр. 1995 г.: сб. труд. — СПб.: ПВУРЕ, 1995. — С. 156—159; Одинцов М. Религиозные организации в СССР в годы Великой Отечественной войны (1943—1945) / М. Одинцов // Отечественные архивы. — 1995. — № 3. — С. 41—70.
- 4 Серафима, игуменя. Молитва за Победу: Церковь в Великой Отечественной войне / игуменя Серафима. — К.: Друк, 2006.
- * Лише Чорноморський транспортний флот вивіз через Одеський порт понад 200 тис. тонн вантажів, них — понад 45 тис. тонн промислових товарів, близько 40 тис. тонн збіжжя. З Миколаївщини і Херсонщини через Дніпро було вивезено приблизно 50 тис. тонн вантажів, 25 тис. голів худоби тощо (див.: *Вольський С. А.* Величний подвиг / С.А.Вольський. — К., 1967. — С. 127; *Михайлуца Н. И.* Население Юга Украины фронта и фронтовикам / Н.И.Михайлуца. — Одесса: 2005. — С. 54—55).
- 5 Жуковський А. Українські землі під румунською окупацією в часи Другої світової війни: Північна Буковина, частина Бессарабії і Трансністрія, 1941—1944 / Аркадій Жуковський // Український історик. — 1987. — Рік XXIV, ч. 1—4 (93—96). — С. 83.
- ** З 26 листопада 1941 р. для всіх мешканців «Трансністрії» впроваджувалась обов'язкова трудова повинність; 14 березня 1942 р. наказом № 55 «трудові громади» обкладалися обов'язковими поставками сільськогосподарської продукції (м'яса, яєць, молока, бринзи, вовни, меду тощо); постановою № 1881 обмежувалося розмелювання зернових (пшениці, кукурудзи та жита); наказом № 88 від 24 вересня 1942 р. в якості воєнної контрибуції для румунських солдат населення зобов'язувалося поставляти теплі речі тощо (див.: Державний Архів Одеської області. — Ф. Р-2353, оп. 1, спр. 10, арк. 23; спр. 3, арк. 12; Молва. — 1942. — 25 декаб.; ДАМО. — Ф. Р-1028, оп. 1, спр. 47, арк. 13).
- 6 Державний архів Одеської області (далі – ДАОО). — Ф. П-13. — Спр. 156 (Газета «Молва». — 1942. — 1 декаб.).

- 7 Центральний державний архів громадських об'єднань України. — Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 949. — Арк. 12.
- 8 Transnistria Nreștină [Revista Misiunea Îrtodoxa Română în Transnistria (Журнал Румунської православної місії в Трансністрії)]. — Bucureeti. — An. I (1942). — № 1 (ianuarie—martie). — P. 25.
- 9 ДАОО. — Ф. П-13. — Спр. 156 (Газета «Молва». — 1942. — 8 декаб.).
- 10 Там само.
- 11 Solovei R. Activitatea Guvernamentului Transnistriei on domeniul social-economic și cultural: 19 aug. 1941—29 ian. 1944 / R. Solovei. — Iași, 2004. — P. 118.
- 12 ДАОО. — Ф. П-13. — Спр. 156 (Газета «Молва». — 1942. — 24 декаб.).
- 13 Там само.
- 14 Transnistria Creting. — 1942. — № 1. — P. 59.
- 15 ДАВО. — Ф. 2988. — Оп. 3. — Спр. 25. — Арк. 106.
- 16 Transnistria Creting. — 1942. — № 1 (ianuarie—martie). — P. 52.
- 17 ДАМО. — Ф. 2704. — Оп. 1. — Спр. 2. — Арк. 69.
- 18 Молва. — 1943. — 9 янв.; Petcu A.N. 1942—1943: Activitatea Bisericii Ortodoxe Române în Transnistria / A.N.Petcu // Studii și materiale de istorie contemporana / [Inst. de istorie «Nicolae Iorga»; Serie noua]. — 2002. — Vol. 1. P. 293.
- 19 ДАМО. — Ф. 2704. — Оп. 1. — Спр. 2. — Арк. 5.
- 20 Там само. — Спр. 4. — Арк. 9.
- 21 Там само. — Спр. 6. — Арк. 67.
- 22 Там само. — Арк. 35.
- 23 Там само. — Спр. 4. — Арк. 30.
- 24 Там само. — Спр. 10. — Арк. 27.
- 25 Там само. — Ф. 1588. — Оп. 4. — Спр. 97. — Арк. 25.
- 26 Там само. — Ф. 1028. — Оп. 1. — Спр. 58. — Арк. 407.
- 27 Архів УСБУ в Одеській області. — Ф. П. — Спр. 25641-п. — Арк. 24.
- 28 Буг. — 1943. — 26 июня.
- 29 Petcu A.N. 1942—1943: Activitatea Bisericii Ortodoxe... — P. 309.
- 30 Гальчак С. Політика румунської окупаційної влади на теренах Північної Трансністрії / С. Гальчак // Архіви окупації. 1941—1944 / [упоряд. Н. Маковська; голова редкол. Г. Боряк]. — К.: Вид. дім «Кієво-Могилянська академія», 2006. — С. 156.
- 31 ДАВО. — Ф. 2988. — Оп. 3. — Спр. 75. — Арк. 209.
- 32 Там само. — Спр. 56. — Арк. 103—104.
- 33 Petcu A.N. 1942—1943: Activitatea Bisericii Ortodoxe... — P. 295.

SUMMARY

Mikola Michailutsa

CHRISTIAN CHARITY OF CLERGY AND LAITY DURING THE OCCUPATION OF SOUTH OF UKRAINE DURING THE SECOND WORLD WAR

Article, which based on an unknown until recently materials of Archives Ukraine describes various forms of Christian charity, which were circulated in Romanian zone of occupation in southern during the.

Key words: *Second World War, southern Ukraine, occupation, Christians, charity, donations.*